

Arbetsförhållanden inom svensk grisproduktion – lantbruksföretagarnas perspektiv

Working conditions in Swedish pig production – farmer perspectives

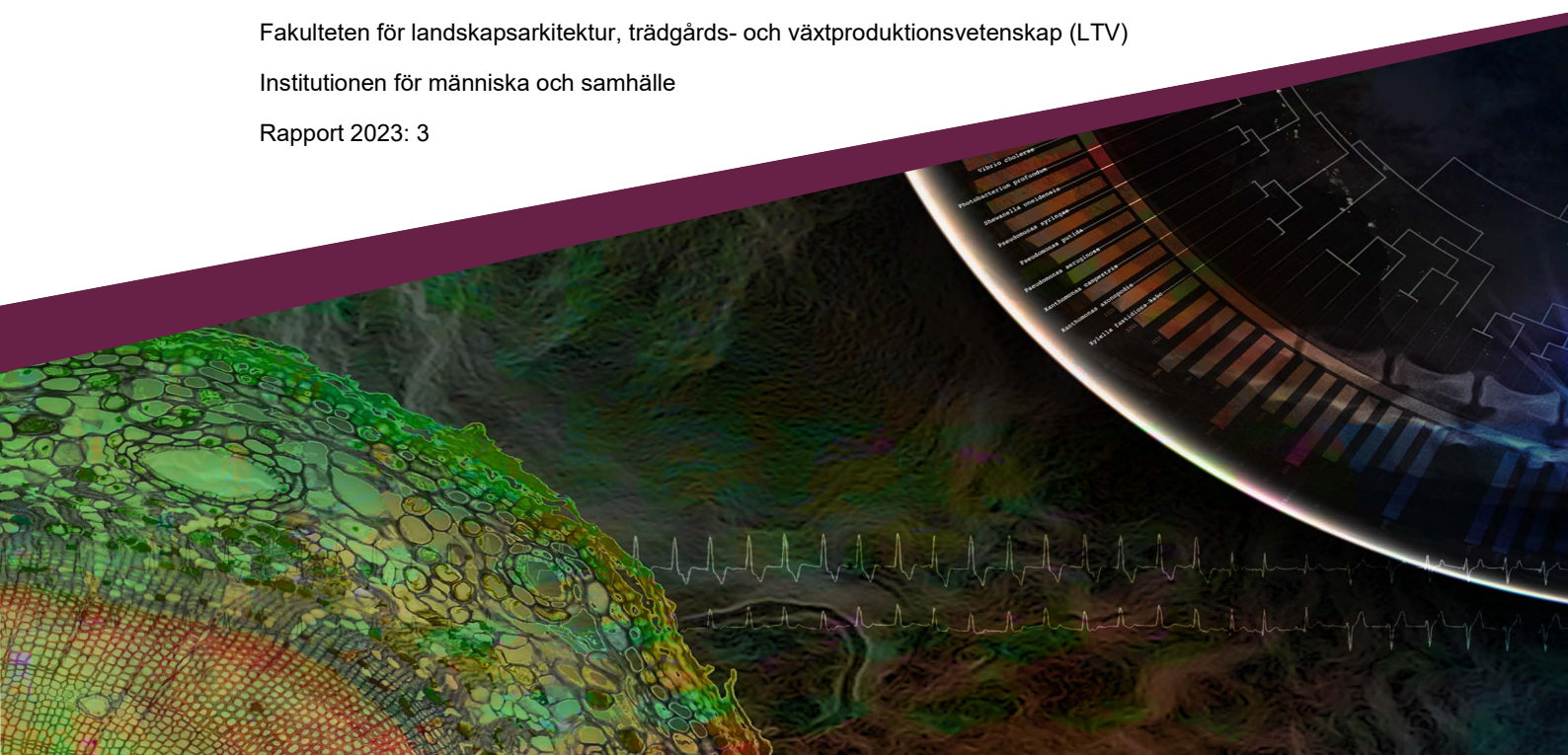
Eva Göransson & Peter Lundqvist

Sveriges lantbruksuniversitet, SLU

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap (LTV)

Institutionen för människa och samhälle

Rapport 2023: 3

Arbetsförhållanden inom svensk grisproduktion - lantbruksföretagarnas perspektiv

Working conditions in Swedish pig production – farmer perspectives

Eva Göransson & Peter Lundqvist

Sveriges lantbruksuniversitet (SLU), Institutionen för människa och samhälle

Redaktör:	Eva Göransson & Peter Lundqvist, Sveriges lantbruksuniversitet Institutionen för människa och samhälle
Utgivare:	Sveriges lantbruksuniversitet, Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap, Institutionen för människa och samhälle
Utgivningsår:	2023
Utgivningsort:	Alnarp
Illustration:	
Serietitel:	Rapport
Delnummer i serien:	2023:3
ISSN:	(tryckt version): 978-91-8046-911-1
ISBN:	(elektronisk version): 978-91-8046-912-8
DOI:	https://doi.org/10.54612/a.5urtpq1tg
Nyckelord:	grisproduktion,grisstall, arbetsmiljö, företagare, arbetsvillkor

Sammanfattning

Svensk grisproduktion har genomgått stora förändringar och omstruktureringar under de senaste decennierna, vilket resulterat i allt färre företag. I dagsläget finns det drygt 1100 aktiva grisföretagare, spridda över landet. Trots strukturomvandlingen med allt fler stora specialiserade grisföretag finns det även en hel del företag med ett mindre antal djur. Föreliggande rapport med fokus på erfarenheter gällande arbetsförhållanden inom grisproduktionen baseras på svar från 288 företagare av totalt 814 (35%) möjliga och relevanta med angiven e-postadress i SCB:s lantbruksregister. Av dessa var närmare 25% kvinnor och hälften av grisföretagarna hade varit verksamma mer än 20 år. Smågrisproduktion bedrevs av 20%, slaktsvinsproduktion 40% och integrerad produktion stod för 40% av svaren. Ca 90% av företagen bedrevs konventionellt, medan drygt 10% hade någon form av ekologisk produktion. Vidare framkom att mer än hälften av företagen hade anställd personal.

En stor del av frågeställningarna i studien var inriktade på skador och hälsobesvär, goda exempel, problem samt lösningar och åtgärder vid olika arbetsmoment. Vad gäller utfodringsarbetet var det inte så vanligt med skador och hälsobesvär, men incidenter med galtar och sinsuggor, andningsbesvär och besvär i rörelseorganen rapporterades. Fördelar med automatisk utfodring och blötutfodring framhölls i en hel del svar. Problem vid utfodring gällde t ex: larm under nattetid, ständig jour och ensamarbete. Manuell utfodring där man bar spannar och utfodrade smågrisar framhölls som fysiskt påfrestande. De som hade utegrisar berättade att dåligt väder under höst och vinter kunde göra utfodringsarbetet tungt och besvärligt. Andra risker gällde bl.a. dammig miljö samt stress och skaderisker vid krånglande utfodringssystem. Vad gäller behov av åtgärder var det främst tekniska lösningar som önskades för att förbättra arbetsmiljön vid utfodringsarbetet.

Vid utgödsling, rengöring/tvätt samt halmhantering framkom främst besvär gällande luftmiljöns påverkan på andningsorganen, oron för gödselgaser samt det påfrestande arbetet med manuell högtrycksrengöring. Vad gäller goda exempel framhöll man främst tvättroboten som ett hjälpmedel som verkligen förbättrade arbetsmiljön. Ett annat exempel var automatisk halmspridning och transport av halm på räls. Problem och förbättringsförslag gällde främst manuell högtrycksvätt och svårigheter med användning av andningsskydd vid detta arbete. Andra förbättringsbehov framkom gällande krånglande utgödslingsanläggningar och den slitsamma manuella skrapningen av boxar.

Rapporter gällande skador och hälsobesvär vid skötsel av djur gällde bl.a. aggressiva suggor och incidenter vid vaccinationer. Kläm- och trampskador och handledsproblem vid arbete med smågrisar var också vanligt förekommande. Lugna djur och lugna djurskötare togs upp som goda exempel tillsammans med slopande av konventionell grisvägning. Problem som upplevdes var främst stora, tunga och ibland aggressiva djur, seminering och vaccinationer samt stämpling av djur och vägning. Behov av tekniska lösningar, t.ex. gällande vägning samt bättre avelsarbete framfördes.

Andra arbetsuppgifter gällde djurhantering och djurförflyttning, där det främst rapporterades kläm-, halk- och bitskador. Kadavervagn, stora utlastningsrum och drivgångar var bland de goda exempel som framkom. Rapporter gällande problem handlade om avlivning av stora suggor och svårigheten att flytta stora tunga kroppar som låg illa till. Andra problem som förekom var flyttning av grisar vid dåligt väder och med okunnig personal samt urskiljning av slaktfärdiga grisar i boxarna. Tekniklösningar var det man främst tänkte sig för att förbättra arbetsmiljön, men mer personal underlättade också arbetet.

Användning av personlig skyddsutrustning var ganska vanligt förekommande vid stallarbetet, främst stålhatta/skyddsskor, hörselskydd och andningsskydd, ca 60-80% använde detta, beroende på arbetsuppgift. Gaslarm användes på tre av de 34 arbetsplatser med vaccumutgödslingssystem, men flera skrev att de borde skaffa gaslarm.

Andra viktiga faktorer i grisföretagarnas arbetsmiljö gällde personal och psykosociala aspekter. Svårigheter att hitta personal med lämplig kompetens var problematiskt, där man påpekade att språk och kommunikation var viktigt. När det gällde orosfaktorer var det främst ekonomin, djurrättsaktivister samt administrativa krav som upplevdes som påfrestande. Bland de faktorer som skapar arbetsglädje var välmående djur, välfungerande personal och goda produktionsresultat det som flest uppskattade.

Studiens resultat har visat att det fortfarande finns arbetsmiljöproblem inom svensk grisproduktion, men att det i många fall även finns goda exempel på tekniska och organisatoriska lösningar. Ett bra exempel är arbetet med tvätt av stallar som upplevs som väldigt påfrestande vid manuell högtryckstvätt, medan tvättrobotar upplevs som en stor förbättring. Andra tekniska lösningar med stor potential att förbättra arbetsmiljön är automatiska halmfördelningssystem, automatiserad vägning och kvalitetsförbättrade utgödslingssystem. Även bättre design och ergonomi för handhållna hjälpmedel för vaccinationer, tandslipning och märkning hade varit till stor nytta. Luftmiljön i grisstall behöver fortsatt utveckling och förbättring och så länge det inte finns optimala lösningar är det viktigt med bra andningsskydd som är enkla och bekväma att använda. Användningen av tillförlitliga gaslarm i alla stallar med vaccumutgödsling borde vara självklart och obligatoriskt.

Det är viktigt att inte glömma vikten av att grisenäringen har tillgång till kompetent och motiverad stallpersonal, vilket kan vara ett problem för en del av de medverkande företagarna. Att ha goda ekonomiska förutsättningar, uppleva trygghet mot att drabbas av aktivism, friska djur och en minskad byråkrati hade gjort livet ännu bättre för Sveriges grisproducenter!

Nyckelord: grisproduktion, grisstall, arbetsmiljö, företagare, arbetsvillkor

Abstract

Swedish pig production has undergone major changes and restructuring in recent decades, resulting in fewer and fewer companies. Currently, there are roughly 1,100 active pig farmers, spread across the country. Despite the structural transformation with more and more large specialized pig farms, there are also quite a few farms with a smaller number of animals. The present report, with a focus on experiences regarding working conditions in pig production, is based on responses from 288 farmers out of a total of 814 (35%) possible and relevant with a specified e-mail address in SCB's agricultural register. Of these, nearly 25% were women and half of the pig farmers had been active for more than 20 years. Piglet production was carried out by 20%, slaughter pig production 40% and integrated production accounted for 40% of the responses. About 90% of the farms were run conventionally, while just over 10% had some form of organic production. Furthermore, it emerged that more than half of the companies had employed staff.

A large part of the questions in the study focused on injuries and health problems, good examples, problems as well as solutions and measures at various work stages. As for the feeding work, injuries and health problems were not so common, but incidents with boars and sows, breathing problems and problems in the locomotor organs were reported. Advantages of automatic feeding and wet feeding were highlighted in a number of responses. Problems with automatic feeding included, for example: alarms during the night, constant duty and solitary work. Manual feeding, where pails were carried and piglets fed, was highlighted as physically demanding. Those who had outdoor pigs told us that bad weather during autumn and winter could make feeding work difficult and difficult. Other risks included i.a. dusty environment as well as stress and risks of damage in case of troublesome feeding systems. As regards the need for measures, it was mainly technical solutions that were desired to improve the working environment during the feeding work.

During manure handling, cleaning/washing and straw handling, complaints mainly arose regarding the impact of the air environment on the respiratory organs, concerns about manure gases and the stressful work with manual high-pressure cleaning. In terms of good examples, the washing robot was mainly highlighted as an aid that really improved the working environment. Another example was automatic straw spreading and transport of straw on rails. Problems and suggestions for improvement mainly concerned manual high-pressure washing and difficulties with the use of respiratory protection during this work. Other needs for improvement emerged regarding cumbersome composting facilities and the tiring manual manure scraping of boxes.

Reports regarding injuries and health problems when caring for animals concerned, among other things, aggressive sows and incidents during vaccinations. Pinching and trampling injuries and wrist problems when working with piglets were also common. Calm animals and calm keepers were raised as good examples along with the abolition of conventional pig weighing. Problems experienced were mainly large, heavy and sometimes aggressive animals, insemination and vaccinations as

well as stamping of animals and weighing. Need for technical solutions, e.g. current weighing and better breeding work were performed.

Other duties concerned handling and moving animals where crushing, slipping and bite injuries were mainly reported. Carcass wagons, large unloading rooms and drift aisles were among the good examples that emerged. Reports of problems involved the culling of large sows and the difficulty of moving large, heavy bodies that were in bad shape. Other problems that occurred were moving pigs in bad weather and with ignorant staff and distinguishing pigs ready for slaughter in the boxes. Technology solutions were the main thing that was thought of to improve the working environment, but more staff also made the work easier.

Use of personal protective equipment (PPE) was quite common during stable work, mainly steel cap/safety shoes, hearing protection and breathing protection, approx. 60-80% used this, depending on the work task. Gas alarms were used in three of the 34 workplaces with vacuum extermination systems, but several wrote that they should get gas alarms.

Other important factors in the working environment of the pig farmers concerned personnel and psychosocial aspects. Difficulties in finding staff with appropriate skills were problematic, with language and communication with migrant workers being pointed out as important. When it came to factors of concern, it was mainly the economy, animal rights activists and administrative requirements that were perceived as stressful. Among the factors that create job satisfaction, healthy animals, well-functioning staff and good production results were what most appreciated.

The results of the study have shown that there are still work environment problems in Swedish pig production, but that in many cases there are also good examples of technical and organizational solutions. A good example is the work of washing stables, which is perceived as very stressful with manual high-pressure washing, while washing robots are perceived as a great improvement. Other technical solutions with great potential to improve the working environment are automatic straw distribution systems, automated weighing and quality-improved manure handling systems. Better design and ergonomics for hand-held aids for vaccinations, teeth grinding and labeling would also have been of great benefit. The air environment in pig pens needs continued development and improvement, and as long as there are no optimal solutions, it is important to have good respiratory protection that is easy and comfortable to use. The use of reliable gas alarms in all stables with vacuum sterilization should be self-evident and mandatory.

It is important not to forget the importance of the pig industry having access to competent and motivated stable staff, which can be a problem for some of the participating farmers. Having good financial conditions, experiencing security against being affected by activism, healthy animals and a reduced bureaucracy would have made life even better for Sweden's pig producers!

Keywords: pig production, pig barn, working environment, farmer, working conditions

Förord

Föreliggande rapport redovisar en kartläggning av arbetsförhållanden inom svensk grisproduktion ur lantbruksföretagarnas perspektiv. Studien har genomförts och redovisas av universitetsadjunkt Eva Göransson och professor Peter Lundqvist vid Institutionen för människa och samhälle, SLU Alnarp.

Studien har finansierats av SLO-fonden (SLv2020-0014) vid Kungliga Skogs- och lantbruksakademien (KSLA).

I studiens planering och genomförande har viktiga synpunkter lämnats av Jeanette Elander (näringspolitisk expert LRF Kött), Mattias Espert (ordförande Sveriges Grisföretagare) samt Åsa Odell (vice ordförande i LRFs riksförbundsstyrelse).

Ett stort tack riktas till alla de grisproducenter som delat med sig av sina erfarenheter, besvarat våra frågor och lämnat värdefulla kommentarer och förslag.

Vår förhoppning är att resultaten av denna studie ska bidra till ett ökat intresse för att utveckla svensk grisproduktion och dess arbetsmiljöfrågor.

Alnarp i mars 2023

Eva Göransson
Universitetsadjunkt

Peter Lundqvist
Senior advisor

Innehållsförteckning

1. Inledning	9
2. Syfte	12
3. Material och metod	13
4. Resultat	15
4.1 Utfodring	16
Skador och hälsobesvär	17
Goda exempel	17
Problem	18
Lösningar och åtgärder	18
4.2 Utgödsling, rengöring/tvätt samt halmhantering.....	19
Skador och hälsobesvär	20
Goda exempel	21
Problem	22
Lösningar och åtgärder	23
4.3 Skötsel av djur	23
Skador och hälsobesvär	24
Goda exempel	25
Problem	25
Lösningar och åtgärder	25
4.4 Djurförflyttning, lastning/lossning och avlivning.....	26
Skador och hälsobesvär	27
Goda exempel	27
Problem	28
Lösningar och åtgärder	29
4.5 Personlig skyddsutrustning.....	30
4.6 Personal och psykosociala aspekter	31
5. Diskussion	35
Referenser	38

1. Inledning

Sverige har ur ett internationellt perspektiv ett starkt fokus på djuromsorg med bl.a. förbud mot kupering av svansar och fixering av suggor, lagkrav på bedövning vid kastrering, förbud mot helspalt, krav på sysselsättning och strö m.m. Den goda djuromsorgen har blivit ett viktigt argument för konsumenter att köpa svenskt griskött, vilket bidragit till en positiv utveckling för branschen. Sverige har också väletablerade kontrollsystém, där Länsstyrelsen ansvarar för djurskyddskontroller på regional och lokal nivå. En förutsättning för god djuromsorg, goda produktionsresultat och lönsamhet inom företaget och branschen är att de personer som driver verksamheten och arbetar med djuren också mår bra, såväl fysiskt som psykiskt. Detta är viktigt för såväl djurägaren som andra medarbetare i företaget (Lundqvist, 2002a,b).

I en speciell föreskrift om arbete med djur påpekar Arbetsmiljöverket (2008), några specifika risker vad gäller arbete med grisar, t.ex. att i box för galtar eller suggor ska det finnas möjlighet att ta skydd mot angrepp från djuren. Detta gäller dock inte om det finns hjälpmedel tillgängliga för skydd vid ett angrepp. Vid arbete med smågrisar ska suggan kunna hållas avskild från smågrisarna.

Arbetsmiljön inom svensk grisproduktion har fortfarande sina utmaningar, vilket ibland ger sig till känna i lantbrukspressens artiklar, t.ex. Adriansson Sandberg (2019) och Alstermark (2019), men det har saknats uppdaterade kunskaper om hur den faktiska arbetsmiljön ser ut på ett övergripande plan inom grissektorn. Förutom avgränsade studier av specifika problem, främst luftmiljön t.ex. Hedelin et al. (2016) under senare år, kan det konstateras att större studier inte gjorts sedan början av 2000-talet. Christina Lunner Kolstrup följde det dagliga arbetet för anställda på ett 10-tal gårdar med storskalig grisproduktion under ett helt verksamhetsår (perioden 2002-2004). Resultaten visade bl.a. att det fanns utmaningar i relation till den fysikaliska, kemiska och fysiska arbetsmiljön. Dåliga klimatförhållanden i form av drag och stora temperaturskillnader mellan stallavdelningar och andra utrymmen, skrikande grisar, buller från ventilation och högtryckstvätt samt höga dammhalter i stallarna var arbetsmiljöfaktorer som ungefär 30 % av djurskötarna kände sig besvärade av. Dessutom upplevde djurskötarna, framförallt de kvinnliga, belastningsbesvär i de övre extremiteterna.

I undersökningen framkom också att skrapning av gödsel, kastrering, seminering, flyttning och vägning av grisar samt rengöring av stallavdelningar med

högtryckstvätt var arbetsmoment som djurskötarna och speciellt de kvinnliga djurskötarna upplevde som fysiskt ansträngande. Skrapning av gödsel ansågs, förutom att vara ett fysiskt tungt och tidskrävande arbete, även som ett tråkigt och ”meningslöst” arbete. Den psykosociala arbetsmiljön var generellt sett bra och de sysselsatta inom storskalig grisproduktion upplevde att de hade stort inflytande och goda utvecklingsmöjligheter i arbetet (Kolstrup, 2008; Lunner Kolstrup, 2011). Resultaten bekräftade till stor del arbetsmiljöproblem som uppmärksammats av Gustafsson & Lundqvist (2003) och Stål & Englund (2005).

Arbetsmiljön inom ekologisk produktion med utegrisar skiljer sig väsentligt från traditionell inhysning i stallar. Eva Salomon et al. (2005) följde olika utesystem under flera år och påpekade bl.a. att luftmiljön och bullernivån utomhus var några av de stora fördelarna ur arbetsmiljösynpunkt, men att det kunde vara besvärligt att arbeta utomhus vid dåligt väder under de kalla årstiderna och att det då även kunde vara fysiskt tungarbetat och riskfyllt, beroende på inhysningssystem och tekniska lösningar. Intervjuer med grisföretagare 2002 gav likartade svar, men pekade också på problem vid förflyttningar och behandling av djuren (Lundqvist & Nilsson, 2012).

Ovannämnda studier gav värdefull kunskap om hur främst anställda upplevde grisproduktionens arbetsvillkor för drygt 15 år sedan. Mycket har förändrats sedan dess, inte minst en ökad och snabbare strukturutveckling, förändrad personalstruktur med ökad andel utländsk arbetskraft och inte minst en teknisk utveckling på olika plan (Benfalk et al., 2005). Studierna hade ofta ett viktigt medarbetarperspektiv, men det saknas studier och kunskap om hur företagare med grisproduktion ser på dessa frågor i början av 2020-talet.

Merparten av gårdar med grisproduktion i Sverige drivs som familjeföretag. Det är därför också viktigt att om möjligt beakta familjemedlemmarnas arbetsvillkor. SLU i Alnarp har tidigare studerat och gett råd gällande barn- och ungdomars medverkan i arbetet på grisföretag (Alwall Svennefelt & Lundqvist, 2011) samt familjeföretagens roll på landsbygden (Göransson & Lundqvist, 2018).

I ett viktigt bidrag till att utveckla goda arbetsvillkor och för att få fram goda idéer utlyste Jordbruksverket tävlingen ”Framtidens smartaste stall”. Uppgiften var att ta fram olika stallkoncept som ger god lönsamhet. De ville också ge inspiration till smarta lösningar kring till exempel byggnadssätt, materialval, smittskydd, arbetsmiljö, drift och hur lantbrukaren kan organisera byggprocessen. För grissektorn utmynnade detta initiativ i tre rapporter, varav två med förslag på smågrisstall och en med slaktsvinsstall (Jordbruksverket, 2018a,b,c).

Svensk grisproduktion har stor utvecklingspotential, men har också ett stort arbetskraftsbehov. Ett samverkansprojekt mellan LRF, Livsmedelsföretagarna,

Arbetsförmedlingen m.fl (Livsmedelsföretagen, 2018) gav då en bedömning av grissektorns behov: a) sju av tio grisföretag behöver mer personal, b) arbetskraftsbristen hindrar företagen att utvecklas, c) under 2019 bedömer företagen att de behöver rekrytera nära 1 000 medarbetare, d) 2023 bedömer företagen att de har ett behov av att rekrytera 1 600 medarbetare samt e) sju av tio har behov av personal med utbildning från yrkesgymnasium.

Framtidens grisföretag behöver vara hållbara arbetsplatser som erbjuder goda arbetsförhållanden för såväl ägare som anställda och andra verksamma. Det behövs också uppdaterade kunskaper om branschens arbetsvillkor för praktiskt tillämpat arbetsmiljöarbete. Idag finns endast enkla checklistor från Prevent (2021) samt äldre studier att tillgå. Även lantbruksutbildningen på Naturbruksgymnasier och djurrelaterade utbildningar vid SLU behöver uppdaterade studier och råd för att skapa goda arbetsplatser. Förhoppningen är att föreliggande rapport med resultat från en studie av grisföretagarnas upplevda arbetsvillkor ska bidra till ökat intresse för sektorns utveckling.

2. Syfte

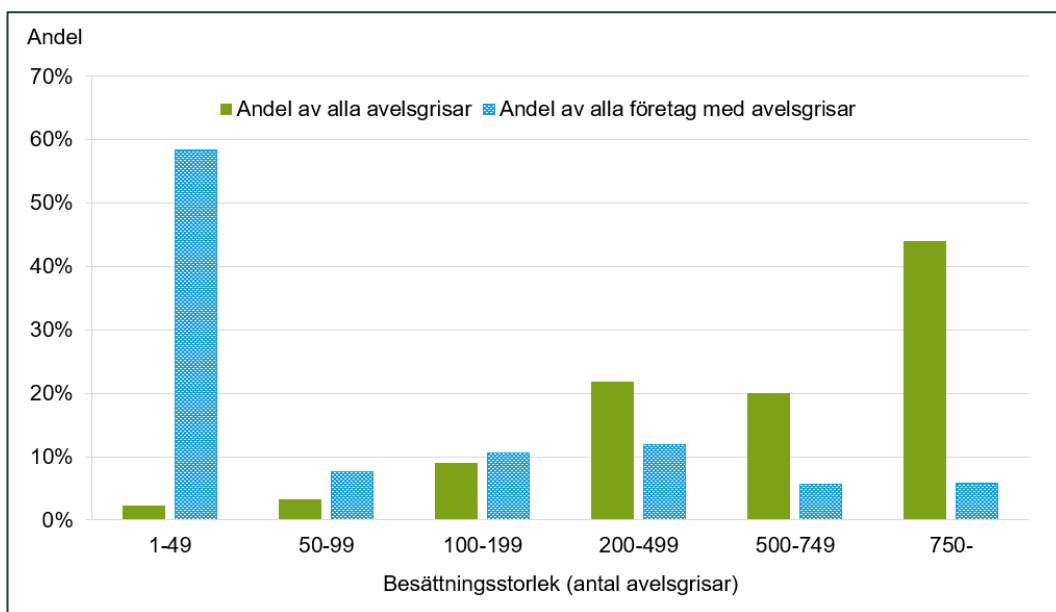
Föreliggande studie syftar till att få fördjupade kunskaper om arbetsmiljön inom svensk grisproduktion 2022, baserat på företagarnas erfarenheter och perspektiv på sin egen, familjens och sina medarbetares arbetsmiljö och arbetsvillkor.

Målet för denna studie är att skapa underlag för fortsatt forskning, utveckling, utbildning och rådgivning gällande arbetsvillkor inom svensk grisproduktion. Underlaget ska peka på dels goda exempel och lösningar för att skapa goda arbetsplatser och dels visa på problem och utmaningar att arbeta vidare med.

3. Material och metod

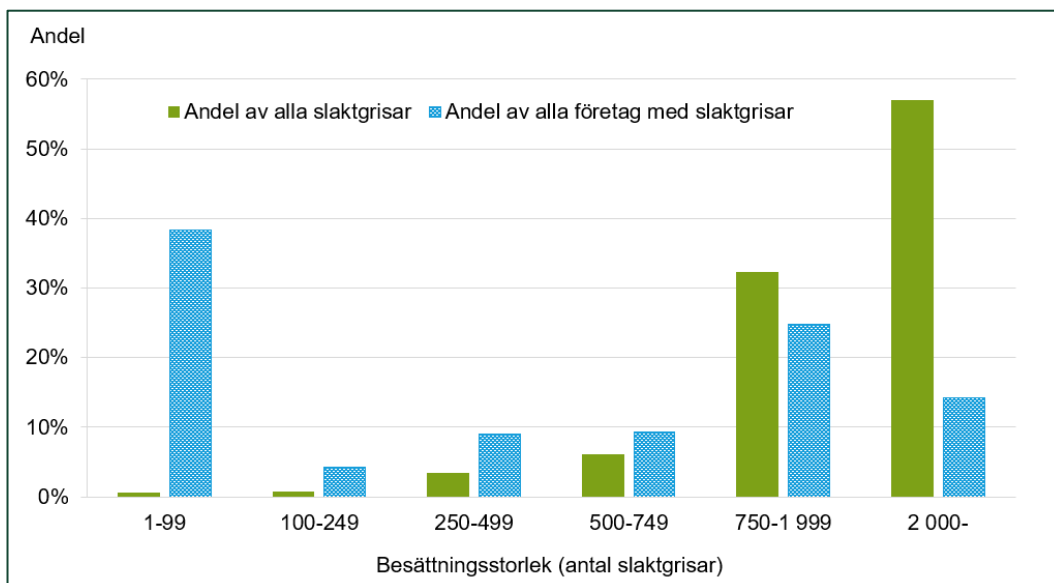
År 2022 fanns det enligt Statens Jordbruksverks beräkningar 1 173 lantbruksföretag med gris. Knappt 730 företag hade suggor och galtar och cirka 940 var slaktgrisföretag. Uppgifterna undersöktes senast år 2020 utifrån en totalundersökning via enkät och siffrorna från år 2022 har estimerats via en urvalsundersökning (Jordbruksverket 2022).

Enligt samma källa var besättningsstorleken i genomsnitt 175 suggor (och galtar) i juni 2022. Koncentrationen till stora företag är tydlig, då 23% av företagen hade mer än 200 suggor samt 86% av det totala antalet suggor i Sverige. Motsvarande hade nästan 60% av företagen färre än 50 suggor, men endast cirka 2% av totalantalet suggor i landet (figur 1).

Figur 1. Företag med suggor och galtar, besättningsstorlek (Jordbruksverket 2022)

När det gäller slaktgris ökar också besättningsstorleken stadigt, med en genomsnittlig storlek på cirka 950 slaktgrisplatser per företag, juni 2022. Koncentrationen till större företag är ännu tydligare här, se figur 2.

Figur 2. Företag med slaktgrisar, besättningsstorlek (Jordbruksverket 2022).

För att nå så många grisproducenter som möjligt på ett kostnadseffektivt sätt, valdes att utforma en enkät, för distribution via epost. Enkätverktyget Netigate (Netigate 2021) användes. Frågorna stämde av med företrädare för branschen och en mindre pilottest genomfördes.

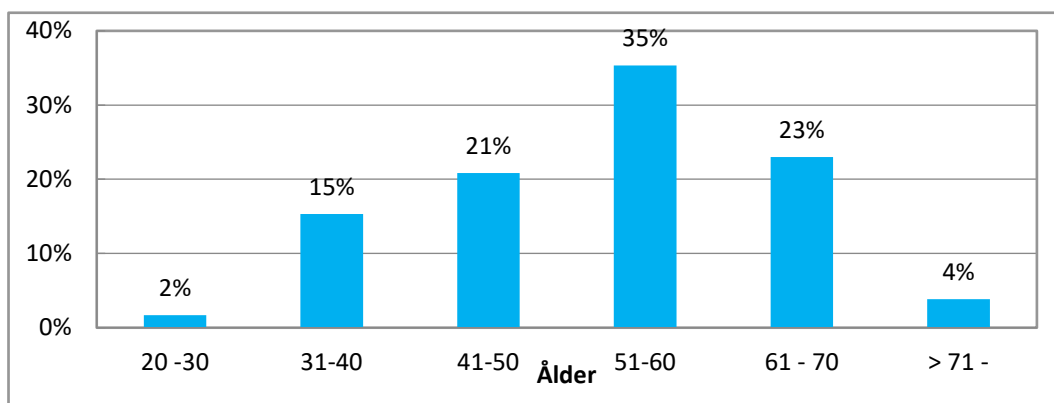
I Statistiska Centralbyråns lantbruksregister, år 2022, fanns 909 djurproducenter som hade minst en gris samt en rapporterad epostadress. Efter rensning av lantbruksskolor, zoo samt djurparker återstod 879 stycken. Rensning av dubletter medförde 873 epostadresser till vilka enkäten sändes ut. Svartsperioden var juni till september 2022, med fyra påminnelser under tiden.

Antal potentiella respondenter och utfall sammanfattas nedan och efter rensning m.m. återstod 814 möjliga svar. Av dessa valde 288 att besvara enkäten (35% svarsfrekvens), varav 72 stycken endast besvarade enkäten delvis.

Potentiella respondenter	Rensning, utfall
909	-30 skolor, zoo, djurpark
879	-6 dubletter, felaktiga
873	-20 gick ej fram
853	-39 valt att blockera avsändaren
814	288 besvarat helt/delvis (35%)
	216 slutförda (27%)

4. Resultat

Resultatredovisningen bygger på totalt 288 svar. De svarande fördelade sig med 76% män och 24% kvinnor (n=241), med en åldersfördelning enligt figur 3.

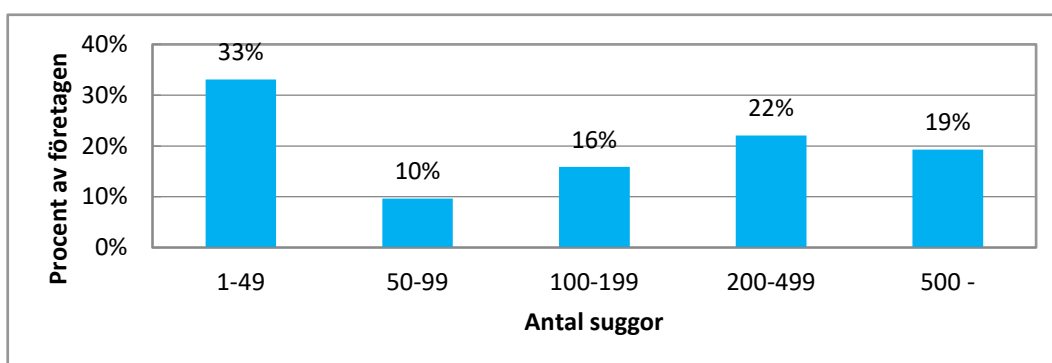
Figur 3. Åldersfördelning respondenter (n=241)

Hälften hade varit företagare med grisproduktion i mer än 20 år, 20% 11 – 20 år, 13% 6-10 år samt 18% 1-5 år.

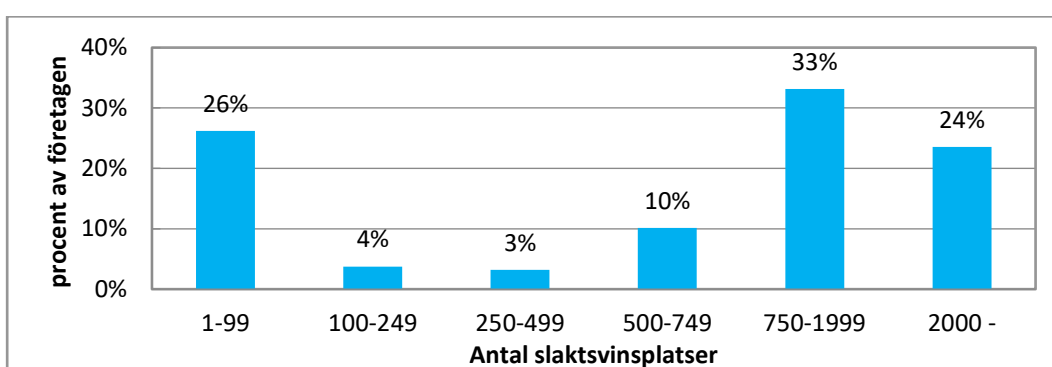
Typen av grisproduktion fördelades enligt följande: smågrisproduktion 20%, slaktsvinsproduktion 40%, integrerad produktion 40% (n=233). Av dessa var 8% avelsbesättningar och 3% suggpooler.

De svarande bedrev i huvudsak konventionell grisproduktion (90%), 6% hade produktion enligt EU-ekologiskt regelverk och 5% producerade enligt KRAV:s regelverk.

Produktionsstorleken på företagen fördelades enligt figur 4 och 5.

Figur 4. Produktionsstorlek, antal suggor (n=145)

Figur 5. Produktionsstorlek, antal slaktvinsplatser (n=187)

Mer än hälften, 55%, hade anställd personal i sin grisproduktion.

Av de som besvarade enkäten arbetade 48% mindre än 20 timmar per vecka med produktionen och 52% mer än 20 timmar per vecka. Cirka en tredjedel (27%) av de som hade barn upp till och med gymnasieålder (n=169), uppgav att barnen/ungdomarna arbetade i grisproduktionen i olika omfattning.

4.1 Utfodring

I tabell 1 redovisas typen av utfodringssystem, samt om man använde blöt- eller torrfoder, fördelat på de olika djurkategorierna.

Tabell 1. Utfodringssystem, procent av företagen (n= 143 - 193)

	Sinsuggor	Digivande	Tilväxtgrisar	Slaktsvin
Manuellt	43%	39%	43%	25%
Halvautomatiskt	10%	7%	8%	3%
Helautomatiskt	37%	48%	48%	54%
Blötfoder	53%	54%	54%	71%
Torrfoder	37%	39%	47%	25%
Antal som besvarat (n)	171	145	143	193

Skador och hälsobesvär

Ett av syftena i denna studie var att försöka ringa in vilka arbetsmoment som kan vara mest riskfyllda eller belastande eller orsaka skador. På frågan om man själv/familjemedlemmar/anställda hade råkat ut för någon personskada, incident eller annat hälsobesvär som kunde hänföras till utfodring eller utfodringssystem, de senaste tre åren, svarade 4% att så hade skett (n=223).

Beskrivningar av händelserna handlade om :

"Blivit biten av...galt"

"Benskada av galtens betar"

"Vid utfodring ute hos sinsuggor blivit tacklad. Fick knäskada och en bruten handled"

"Blodförgiftning - Skar mig vid pumppreparation"

"Astma"

"...celiaki och har haft andningsbesvär och kontakteksem på händer på grund av gluten i fodret"

"Förslitningsskada"

"En anställd har fått problem i armbågar och har svårt att utfodra tillväxtgrisarna för hand med torrfoder"

Goda exempel

De svarande ombads att ge goda exempel, en beskrivning över vad de var mest nöjda med eller vad som fungerade bra inom utfodringsarbetet och 123 stycken valde att ge svar. Många kommentarer handlade om blötutfodringssystemen och därmed mindre besvär med damm: *"Behöver inte vara i den dammiga å skrikiga miljön"*, *"Mindre damm med blötfoder"*. Driftsäkerhet hos de automatiska utfodringarna och att det fanns larm, togs upp av flera. *"Det helautomatiska"*

utfodringssystem är bra för djur och medarbetare”, skrev någon och andra nämnde effekten att djuren blir lugna. Under goda exempel togs också utfodring utomhus upp; att man utfodrar på marken, att utegrisar är *”perfekt för alla”*. Transponder till sugsugor, öronchip och automatvägning var ytterligare goda exempel som lyftes fram.

Problem

De problem man upplevde inom utfodringsarbetet (122 kommentarer), som man upplevde mest besvärande eller riskfyllt, kunde delas in i kategorierna: psykosocialt, fysisk belastning, klimat, teknik och risker.

Psykosocialt handlade det om att larm utlöstes och ofta nattetid, vilket upplevdes som besvärande och skapade oro: *”larm nattetid är mest besvärande”* *”Ständigt larm/avbrott i tid och otid”*. Man var *”ständig jour/jourhavande”* och någon nämnde *”ensamarbete, om det skulle hända något tar det en stund innan man blir saknad”*. Enformigt arbete upplevde någon, vilket också kan klassas som påfrestande psykosocialt.

Inom kategorin **fysiskt belastning** handlade det om tunga bördor, främst att bära foder/spannar, strö halm/spån, skrapning i boxar samt manuell utfodring av smågrisar. Handleder, armar och axlar var de kroppsdelar man hade besvär med.

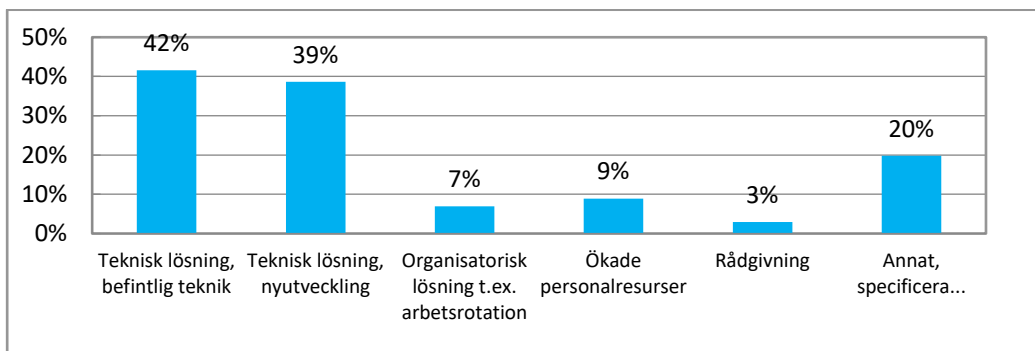
Klimat/väder var i huvudsak ett problem för de med utegrisar. Transport av foder och påfyllning av foder ute kunde avsevärt försvåras beroende på väderlek. Vattentillgång ute och kyla med fruset vatten som följd nämndes som problem, liksom regniga och leriga höstar med försvårad framkomlighet i hagarna.

Bland **riskerna** nämndes stress när till exempel utfodringsanläggningar krånglar och att man då lätt tar för stora risker, som att klättra på inredning med stor risk för fallolyckor. Även rengöring av blandarkar och silos invändigt, togs upp som problem. Risker fanns också med aggressiva sugor och att sugorna trängs och knuffas.

Dammig miljö lyftes av flera och några tyckte att datoriseringen medförde *”krångel som man inte kan lösa själv”*.

Lösningar och åtgärder

De typer av lösningar eller åtgärder man önskade för att komma till rätta med det man upplevde som negativt inom utfodringsarbetet, enligt ovan, visas i figur 6.

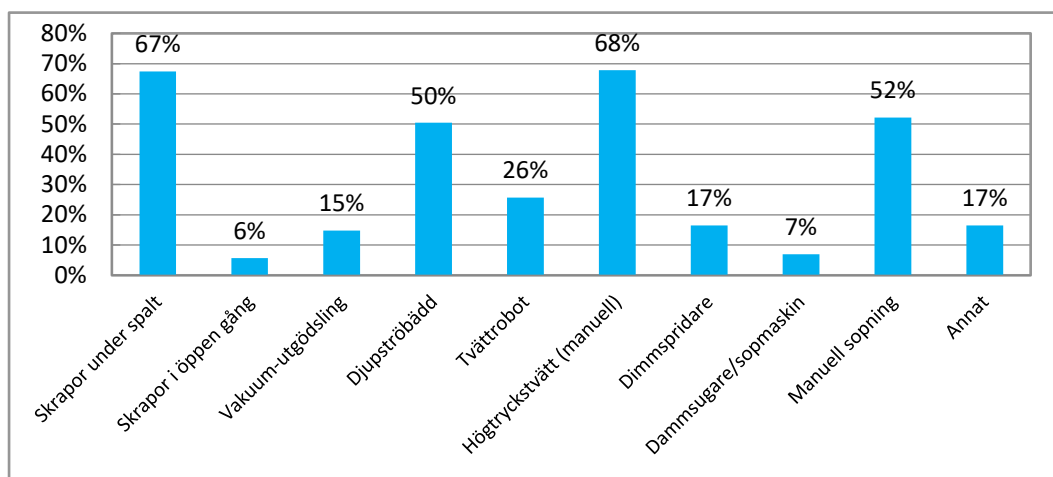

Figur 6. Önskad typ av lösning på problem/risiker inom utfodringsarbetet (n=101)

Under "Annat" nämndes avelsarbete för mindre aggressiva djur, ökad livslängd på utrustning, åtgärder mot damm från grisarna, punktutsug, problemet med värme på sommaren, mer intresse för egen hälsa samt att det skulle finnas en "back up" av kunnigt folk t. ex. mellan grisgårdar eller av typen Farmartjänst.

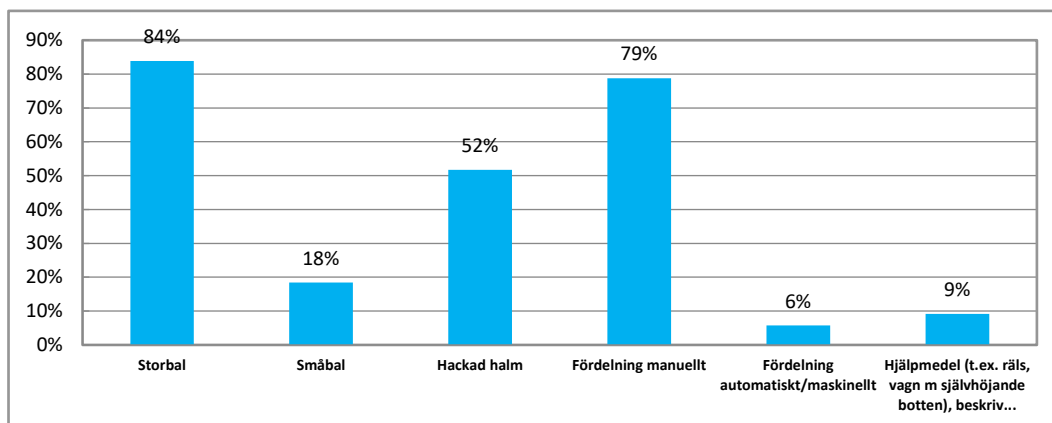
4.2 Utgödsling, rengöring/tvätt samt halmhantering

Figur 7 visar fördelningen av olika typer av utgödslings- och rengöringssystem som fanns på grisföretagen, samt halmhantering, figur 8.

Figur 7. Utgödslings- och rengöringssystem, procent av företagen (n=230)

Under "Annat" (n=30), talades det till allra största delen om utegrisar, där i princip inget utgödslingssystem behövs. Ett fåtal skrapade gödseln manuellt i rämnorna. När det gällde rengöring nämndes spolslang istället för högtryckstvätt för att minimera dimma och även användning av vattenspridare inför tvättning. Någon använde lövblås som alternativ till sopning.

Figur 8. Halmhantering, procent av företagen (n=174)

Halmfördelning med ”fördelning automatisk/maskinellt” blev svarsalternativet otydligt formulerat och avsåg att syfta på system med automatiska nedsläpp av hackad halm i boxar. Att döma av de 6% (10 företag) som besvarat positivt, handlade det troligtvis om maskinell hantering i djupströbäddsboxar. Möjligtvis kunde en respondent tydas som innehavare av ett dylikt automatiskt halmnedsläpp. Hjälpmedel för halmhanteringen var i huvudsak vagnar, där ett exempel var en högbyggd sådan för att förbättra arbetsställningen och minimera belastningen på ryggen. Rälshängt balspjut över djupströbädd, samt rälshängt flak över boxar var andra alternativ.

Skador och hälsobesvär

Inom arbetsområdet som innefattade utgödsling, rengöring/tvätt och halmhantering angav 5% någon typ av skada och/eller hälsobesvär under de senaste tre åren, gällande antingen sig själv, familjemedlem eller anställda (n=166).

Luftvägsproblem beskrevs :”Dammallergi”, ”Luftvägsinfektioner, hosta, ögoninflammation.”

Vakuumutgödsling kan medföra att svavelväte frigörs i samband med att man lyfter upp propparna i gödselkanalerna. Detta hade en person reflekterat över: ”Borde nog använda bättre skydd i samband med utsläpp i vakuumutgödslingen, men har inte känt några symtom.” (illustreras i figur 9).

Figur 9. Utgödsling i vakuumsystem, lyft av proppar i gödselkanal, vilket kan frigöra farliga mängder svavelväte (foto:Eva Göransson, 2022)

Manuell tvättning med högtrycksspruta är ett påfrestande arbete och beskrevs bl. a. så här : ”spärrat handtaget på lansen med rem (pga. att det är jobbigt att klämma åt handtaget hela tiden) och tappade lansen som spolade sår i handen”.

I övrigt togs det upp besvär med smuts i ögon vid högtryckstvättning och tungt manuellt utgödslingsarbete.

Goda exempel

Tekniska lösningar som tvättrobot (figur 10) lyftes fram av ett stort antal som det man var mest nöjd med, med motiv att den : ”minskar arbetstiden med tuff arbetsmiljö”, ”kapar arbetstiden”, ”minskar förslitningsskador”, ”gör förarbetet och slipper tvätta i dammig miljö”, ”sparar tid och viktigast kroppen”, ”är oundgänglig”.

Figur 10. Tvättrobot (Källa: Envirollogic)

Tvättarbetet underlättades också av olika sätt att blötlägga stallarna innan tvätt och hetvattentvätt med efterföljande desinfektion med släckt kalk i BB-avdelning angavs som mycket positivt för frekvensen av spädgrisdiarre.

Några hade mer **organisatoriska** lösningar på tvättarbetet genom att man turades om att tvätta, delade tvättarbetet med inlejd personal eller att hyrde in tjänsten helt och hållet.

Några valde att lyfta fram hackad halm som positivt på olika sätt, både för smågrisarna och hanterbarheten. Automatisk halmning samt räls för halm, togs också upp som något positivt. Sammanlagt hade 74 företagare valt att kommentera detta.

Problem

Några fler (n=85) hade valt att kommentera kring olika problem eller förbättringsområden. Det var tydligt att arbetet med högtryckstvättning var påfrestande:

"...sämre luft och ständiga vibrationer från slangen" , "Tvättarbetet är det i särklass största arbetsmiljöproblemet..", "slitsamt för kroppen", "Tungt o blött o smutsigt"

Man var medveten om behovet av att skydda sig med andningsskydd, men vittnade om det obekväma med att bära dessa: *"Besvärande att inte kunna bära andningsmask vid manuell tvättning", " Tungt, smutsigt, kräver andningsmask som är mycket obekvämt", "Dålig luft vid tvätt, viktigt med andningsskydd".* Det tycktes även vara svårt att använda visir, eftersom det snabbt blev igensatt.

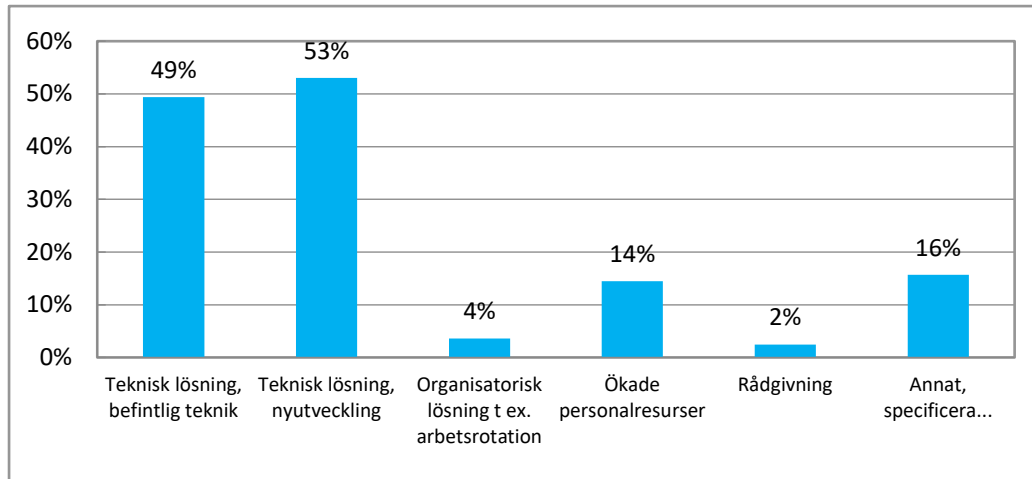
En stor del av kommentarerna handlade om reparation av utgödlings; rep som gick av, stopp i pumpar, igensatt vacuumutgödsling, stopp i tryckare, skrapor som går sönder etc. En kommentar summerade det hela: *"Mänskligheten har lärt sig åka till månen men bygga utgödslingar som fungerar har vi inte lärt oss"*

Vidare framkom den manuella skrapningen av boxar som krävande, särskilt när det ofta accentueras sommartid: *"..händerna domnar av allt skrapande", " skrapning, inte hänt mycket där de senaste 20 åren med ergonomiska lösningar."*

Problem med damm återkom hos ett flertal, hanteringen av rundbalar som var tungt och att balarna tenderade att bli allt tyngre. Det kunde också vara svårt att hitta leverantör av halm i småbalar.

Lösningar och åtgärder

De typer av åtgärder man önskade sig för att lösa eller minska problemen inom arbetsområdet utgödsling, rengöring/tvätt och halmhantering, visas i figur 11.

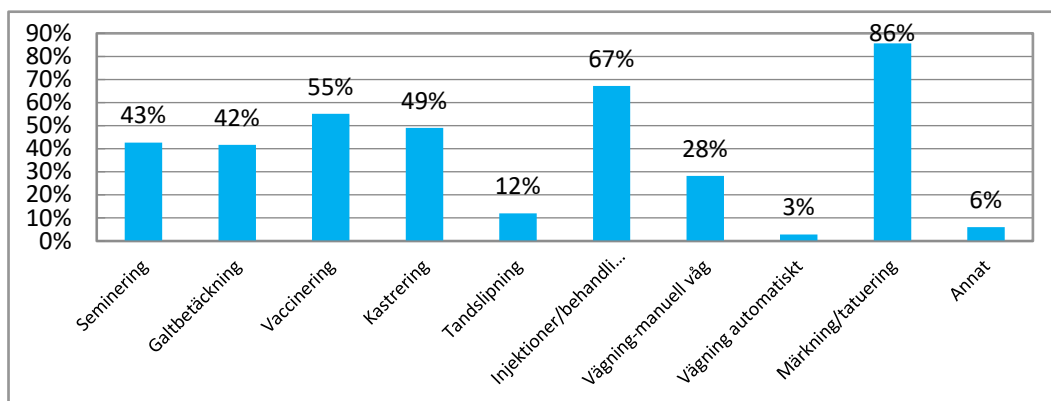

Figur 11. Önskad typ av lösning på problem/risker inom utfodringsarbetet (n=83)

Det som specificerades handlade om att göra utgödslingssystemen mer robusta och hållbara och gjorda av rostfritt stål; att det skulle vara tillåtet med mer /hel spalt i boxarna och avel för svenska förhållanden /att minska problem med nedsmutsning av boxar.

4.3 Skötsel av djur

Respondenterna ombads markera olika de arbetsmoment som utfördes i deras grisproduktion. Syftet var dels att åskådliggöra, men även att uppmärksamma respondenterna på de olika arbetsmoment de utför gällande skötsel av djuren (figur 12). Även vägning ingick inom detta område.

Figur 12. Arbetsmoment som utförs i företagarens grisproduktion, inom område djurskötsel (n=216)

Under ”Annat” nämndes dräktighetstestning och hullbedömning samt klövvård. Någon kommenterade att de slutat väga med våg och istället väljer ut med ögat, med gott resultat och en annan använde en manuell enkel mätsticka ”... lite som en pigscanner fast manuell och en bråkdel så tung att hantera”.

Skador och hälsobesvär

Inom djurskötselområdet (inkluderande vägning och märkning) angav 15 % att någon skada skett eller annat hälsobesvär funnits under de senaste tre åren, rörande dem själv, familjemedlemmar eller anställda.

Hälften av svaren handlade om aggressiva suggor som attackerat och bitit och som även med sitt arga beteende försvårade hanteringen av och kring dem. Några återkom till att aveln i detta avseende hade förändrats i fel riktning: ”Suggor har attackerat personal med skador till följd.”, ”Bitskador med blodutgjutning som konsekvens.”, ”Suggorna är mer ”på” än tidigare. Inga allvarliga incidenter har hänt. Gäller att ha koll inne hos grisarna.”, ”Nytt avelsmaterial gör grisarna väldigt stissiga och aggressiva.”.

Det framträdde också mer frekvent att man råkade vaccinera eller sticka sig själv och ibland med mer allvarliga följder: ”En anställd har stuckit sig med kanyl och fått ligga på sjukhus ett dygn efter det”. Även tatueringshammare kunde hamna på fel ställe: ”Råkat slinta/träffa fel med tatueringshammare.”

I övrigt handlade det om kläm – och trampskador, att bli översprungen och få smällar på benen med knäna var i farozonen. Några skrev om handledsproblem i samband med all smågrishantering, domnande händer och värk, samt handproblem som uppkommit efter hjälp vid svåra förlossningar. Exempel på handhållna verktyg, se figur 13.

Figur 13. Tandslipningsverktyg (foto:Eva Göransson, 2022)

Goda exempel

De goda exemplena handlade i huvudsak om lugna djur och människor, att man slutat väga och använde ögat istället, vågar som kunde väga en hel kull i taget, semineringsbåsar samt glädjen över djur som gick utomhus.

Flera skrev om vikten av lugna djur och medarbetare : *"Bra anställda som ger lugna djur"* , *" Lugna djur, så naturlig miljö och hantering som möjligt, lugn arbetsmiljö för människor. God kontakt med djuren."*

Många skrev att man inte längre vägde djuren utan använde ögonmått: *"vi väger så lite som möjligt, tyvärr får vi lite mindre koll på vikten men det sliter mindre på personalen, istället så tittar vi ut vikten med ögat vid utfodringen"* och någon använde en typ av mätsticka som var enkel och bra att använda. Ytterligare ett positivt exempel var ett sorteringsstall där grisarna vägdes ut helt automatiskt inför leverans till slakteri.

Användandet av Idalspruta (nålfri) vid vaccinering, togs upp i sammanhanget.

Problem

Problemen handlade i huvudsak om stora, tunga och ibland aggressiva djur, seminering och vaccinationer, stämpling av grisar samt vägning.

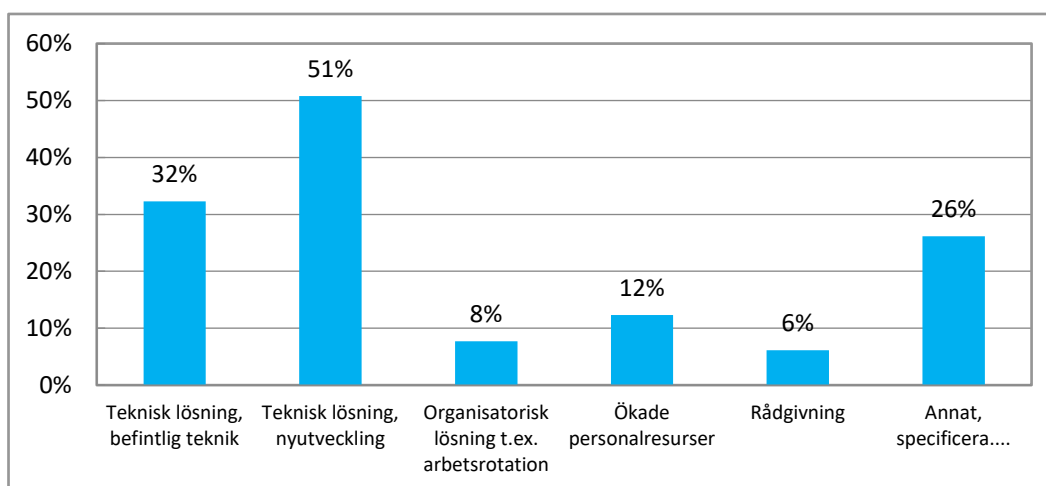
Seminering och vaccinering av suggor framkom som riskfullt och tungt. Stora suggor med hett temperament gav risk för kläm- och knuffskador. *"Stora grisar har mycket kraft, lätt att komma i vägen."* , *"stora suggor mer aktiva djur som är spruträdda"* , *"Vaccinering är alltid en risk med nålar och grisar som rör sig"*.

Även med smågrisarna tyckte flera att det var påfrestande moment: *"Det jobbigaste momentet är vaccinering då alla smågrisar måste lyftas. Ett vaccin till suggan som förs över till smågrisen hade varit bra."* , *" Tungt att vaccinera smågrisarna."* , *"....lyft av smågrisar"*.

Vägning och tatuering/stämpling beskrevs såhär : *"märkning/tatuering är stenålder. idiotiskt system"* , *" Stämpling, ett stort riskmoment "* , *"vägning i stor skala, hade varit väldigt arbetsamt och slitit mycket på personalen"*.

Lösningar och åtgärder

De typer av åtgärder man önskade sig för att lösa eller minska problemen inom arbetsområdet djurens skötsel och vägning, visas i figur 14.

Figur 14. Önskad typ av lösning på problem/risker inom djurskötsel och vägning (n=65)

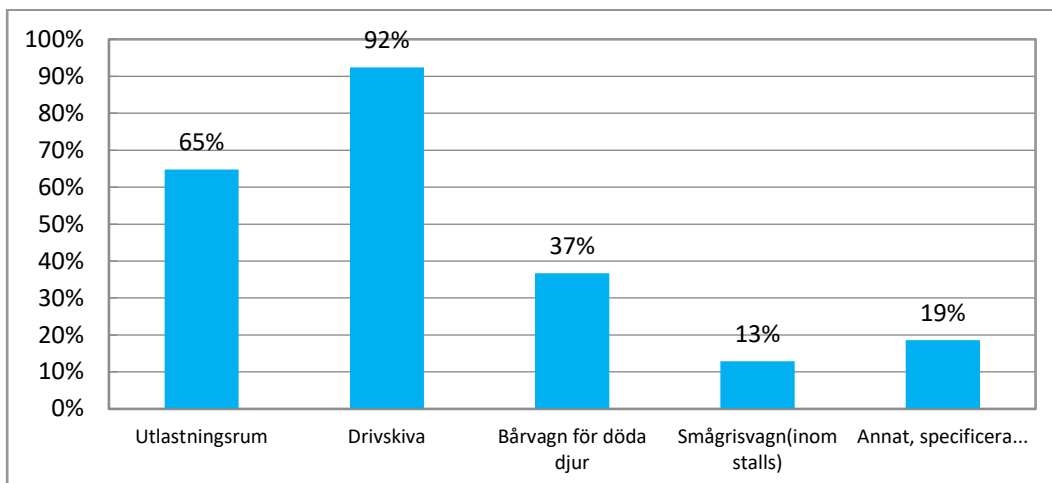
Mer än hälften önskade nya tekniska lösningar och under ”annat” lyfte flera återigen behovet av att ändra inriktning på avelsarbetet (renligare, mindre aggressiva djur).

Ekologisk produktion lyftes fram enligt följande : ” Större förståelse för den teknik och material som behövs vid djurhållning med "utegris" på beten och i lösdrift med djupströbädd.”

Mer specifika förslag gavs också: ”Vägning med bildanalys kamera”,
 ”Ett vaccin till suggan som går över till grisen som tex parvo vaccinet” samt
 ”Chipa (identitetsmärk) grisen vid 3 dagars ålder. Följ grisen genom livet. Flyttningar skulle ej behöva rapporteras, tatueringar skulle ej behövas, Skulle kunna leda till stora avelsframsteg.”

4.4 Djurförflyttning, lastning/lossning och avlivning

I figur 15 nedan redovisas olika typer av hjälpmedel som kan användas i samband med djurförflyttning samt avlivning av djur / döda djur.

Figur 15. Underlättande hjälpmedel i arbetet med djurförflyttning, lastning/lossning samt avlivning (n=210)

Olika typer av transporter användes mellan stallar och stall till bete: djurtransporter, transport på hjullastare, små lyftbara boxar/burar för flytt av smågrisar, hästtransporter. Grisarna kunde lockas med foderhinkar.

Gällande flytt av döda djur kunde även handtruck användas. Någon använde en typ av vass krok, ca 60 cm, vilken sattes i den döda grisens underkäke och medförde att man lättare kunde dra grisen rätt och förflytta den.

Skador och hälsobesvär

Skador som hade hänt i samband med djurförflyttningar eller avlivning de senaste tre åren, handlade främst om klämskador och att man halkat. Någon hade blivit översprungen av djuren och någon hade blivit biten. Det handlade om 7% (n= 167) som uppgav någon form av skada eller incident enligt tidigare beskrivet.

Goda exempel

Kadavervagn (se figur 16), stora utlastningsrum och drivgångar som inte ger grisarna något alternativ, var de huvudsakliga kommentarerna i de 73 svaren. ”TID och lugna människor” beskrev på ett bra sätt vad flera nämnde i olika ordalag. Några kommentarer angav mer specifika lösningar som man var nöjd med:

” I nytt sorteringsstall där grisarna vägs ut helt automatiskt inför leverans till slakteri”

”Motorstyrd port med fjärrkontroll ut till rampen.”

”Djurvagn som är modifierad för att passa som mobilt utlastningsrum eftersom vi har 3 olika utlastningar på gården. Enkel lösning som fungerar bra för både djur

och människor i samband med lastning och som är lätt att rengöra och tvätta mellan användningstillfällena.”

Avlivning kan, förutom en besvärlig och tung hantering av stora kroppar, utgöra en risk och detta kommenterades enligt följande: *”När vi avlivar tillväxtgrisar har vi alltid en läm emellan oss o grisen så ingen kan skjuta sig i benet”* samt *”alltid stålhätta, allt annat är kastat. brems vid avlivning, alltid två vid avlivning”*.

Figur 16. Kadavertransportvagn (foto:Eva Göransson, 2022)

Problem

Ett antal av de 73 kommentarerna kring vad som var störst problem/ tyngst/ mest riskfyllt etc. när det gällde djurförflyttning och avlivning, handlade om avlivning av stora suggor, risk att missa med bultpistolen, svårighet att bloda av samt svårigheten att förflytta stora, tunga kroppar som kanske låg dumt till: *”Djur som skall avlivas som ej kan förflytta sig själva, samt självdöda djur är mkt svåra och tunga att få ut”*. *”Avlivning ser jag som största riskmoment”*. *”Tunga lyft av enskilda ex. sjuka eller skadade djur.”* Någon funderade kring en annan avlivningsmetod: *”Avlivning skulle kunna moderniseras. Bultpistol skulle kunna ersättas med avlivningsvätska”*.

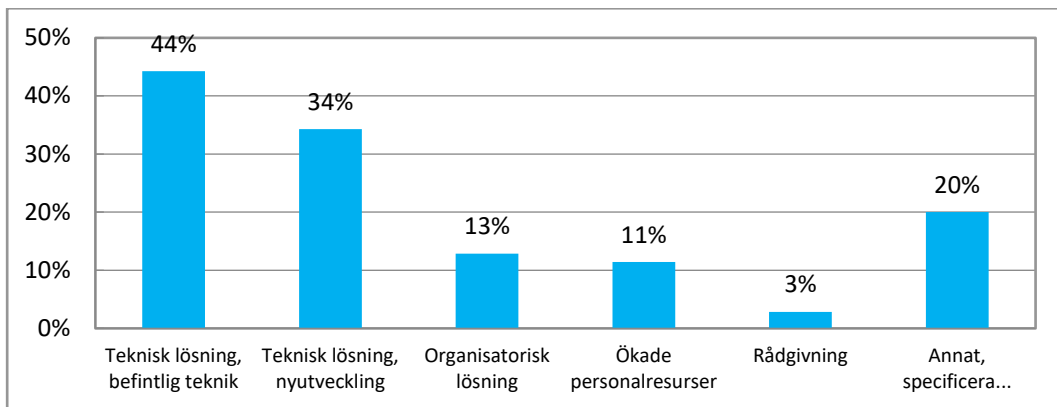
Ytterligare problem var när stora djur inte vill gå eller vänder om. Blåst och drag in i stallet, väderlek ute, tidspress och oerfarna medarbetare skapade besvär med lastning och drivning: *”Stress, motvind, drag.”*, *”Kan vara lite trögt att flytta grisarna ut från stallet vid dåligt väder, tex när det är stor temperatur skillnad mellan stallet och ute.”*, *”Djur som ej vill gå åt samma håll som du, att det tar lång*

tid så man själv tappar koncentrationen, okunnig personal som ej förstår djuren, tunga ramper att lyfta”

Ett annat arbetsmoment som upplevdes besvärande, var att plocka ut de största slaktsvinen i en box för slaktleverans.

Lösningar och åtgärder

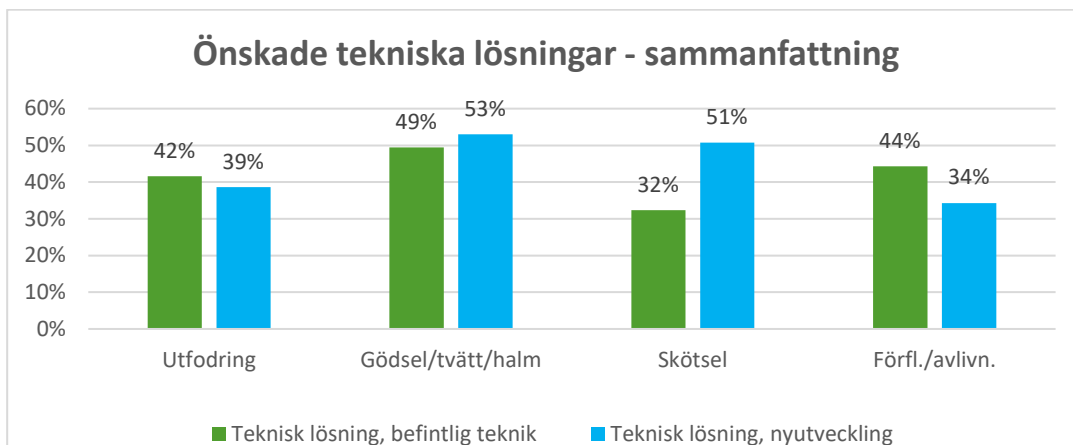
När det gällde lösningar och åtgärder för arbetsområdena djurförflyttning och avlivning, så handlade det till övervägande del om tekniska lösningar med befintlig teknik, se figur 17.

Figur 17. Önskad typ av lösning på problem/risker inom djurförflyttning och avlivning (n=70)

Någon beskrev att med en heltidsanställd kan man nu arbeta tillsammans, utan tidspress och då går allt lugnt till med djuren. Önskan om någon typ av automatiska drivskivor, framfördes också.

För att åskådliggöra önskan om tekniska lösningar för att förbättra arbetsförhållandena, vare sig det handlar om befintlig teknik eller utveckling av nya tekniska lösningar, så sammanställdes svaren för de olika arbetsområdena och visas i figur 18.

Figur 18. Sammanfattning av önskade tekniska lösningar, befintlig eller nyutveckling, inom de olika arbetsområdena.

Det framgår att det var störst behov av nyutveckling inom gödel/tvätt/halmningsarbetet, men även gällande skötsel av djuren. Siffrorna tyder också på att många önskar kunna investera i befintlig teknik

4.5 Personlig skyddsutrustning

Personlig skyddsutrustning användes av 59% i samband med utfodringsarbetet (n=211). När man specificerade vilken utrustning det var angav 62% stålhatta/skyddsskor, 69% hörselskydd och 65% andningsskydd/munskydd. Flera angav att andningsskydd *"användes vid behov"* / *"inte alltid"* / *"om det känns dammigt"* / *"vid sopning"*, men det fanns även några som uttryckte att de alltid använde andningsskydd. Någon skrev också :*".....oftast andningsskydd men ibland blir det för varmt."* Några specificerade att det handlade om partikelfilter klass 2.

I samband med utgödslings- rengörings-/tvätt- och halmarbete angav 57% att de använde personlig skyddsutrustning (n=161). Av de 79 som specificerade utrustningen, nämnde samtliga andningsskydd/munskydd. Några enstaka angav skyddsglasögon.

Gaslarm användes av tre stycken och två företagare skrev att de *"borde skaffa gaslarm"*/ *"...men inget gaslarm"*. De som använde gaslarm hade alla vakuumutgödsling och utgjorde 9% av de med detta utgödslingssystem (3 av 34). Personlig skyddsutrustning i någon form användes av 72% i samband med djurens skötsel samt vägning. Två tredjedelar nämnde andningsskydd eller munskydd.

Handskar och hörselskydd var annars det dominerande. Engångshandskar eller andra handskar använde många vid behandling.

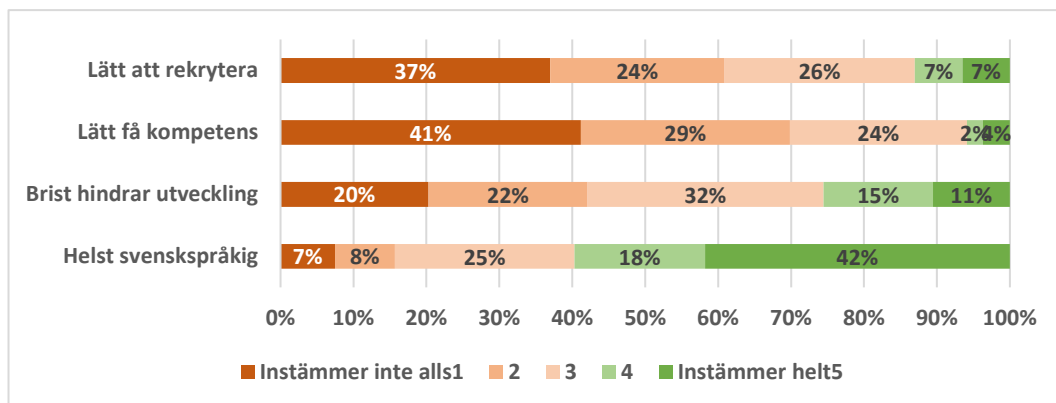
Vid djurförflyttning och avlivning använde 80% personlig skyddsutrustning och det hänförde sig i princip till användning av stålhätteskor och hörselskydd. Användande av benskydd förekom också.

4.6 Personal och psykosociala aspekter

Vikten av goda medarbetare har framkommit tidigare i de öppna svar som givits. För att få en bild av hur läget kring rekrytering av personal såg ut, gavs följande påstående att ta ställning till i en femgradig skala av instämmande:

- Det är lätt att rekrytera personal till grisproduktionen.
- Det är lätt att få kompetent personal.
- Bristen på kompetent personal, hindrar mitt företags utveckling.
- Jag anställer helst svenskspråkig personal.

Frågan ställdes till de som ansåg sig vara berörda och utfallet visas i figur 19.

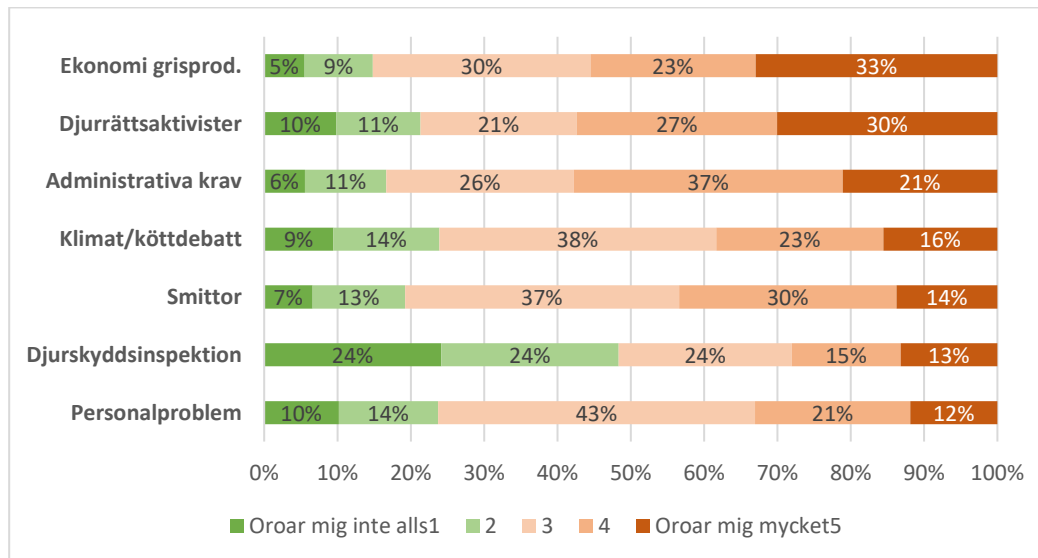

Figur 19. Personal: rekrytering, kompetens, brist på, språk. (n =133 - 138)

Svårigheten att hitta personal framgick tydligt och ännu svårare var det att få personer med rätt kompetens. Språk och god kommunikation är viktigt och 60% sade sig helst vilja anställa svenskspråkig personal, men det kan också sägas att för ca 40 % var inte svenskspråkighet så viktigt. Dessto allvarligare var att för en dryg fjärdedel medförde svårigheten att hitta personal, att de hindrades i sin utveckling av grisföretaget.

Grisföretagarna fick också gradera om de kände oro för ett antal olika faktorer: ekonomi i grisproduktionen, djurrättsaktivister, smittor i besättningen, djurskyddsinspektion, den allmänna negativa debatten om kött och klimat,

administrativa krav samt personalproblem för de som det berörde. Svartsfördelningen, med en skala på 1 -5 för hur mycket man oroade sig, ses i figur 20 nedan. Sortering gjordes efter ”oroar mig mycket” i fallande ordning.

Figur 20. Orosfaktorer (n=180-183) (personal n=118)

Resultatet visar att 56 – 58% var till mycket stor grad oroade för ekonomin, djurrättsaktivister samt administrativa krav i anslutning till grisproduktionen. Djurskyddsinspektioner var det som bekymrade minst totalt sett, men för 28% var det ganska eller mycket oroande. Siffrorna visar också att den negativa klimat- och köttdebatten påverkade producenternas mående i hög grad; 39% kände oro för detta.

Bland de 29 företagare som valt att fritt kommentera faktorerna ovan, tog man t. ex. upp höga foderpriser och bristande ekonomi, för mycket kontroll och dokumentation till ingen nytta, den minskande produktionen i landet och dålig förnygring bland producenterna. Här följer ett antal citat :

”Jag oroar mig mycket för hur grisbranschen ska klara av att bli mindre i antal grisar framöver. Overhead kostnaden är för stor och vi tappar kompetens när branschen minskar.”

”Störst oro är dock för grisproduktionen nationellt. Nästan inga barn till grisproducenter vill ta över, och jag förstår dem!”

” De två stora problemen är kontroller/dokumentation som man känner inte tillför något, samt djurrättsaktivister. Det är två företeelser som man inte har tänkt sig hålla på med när man väljer att bli lantbrukare/djurhållare”

”..... vi tillåter högljudda minoriteter sätta upp vilka regler som ska gälla men de är sedan helt ointresserade av slutprodukten; De är emot all produktion oavsett.”

”Certifieringen är vansinne. Kostar mycket och ingen merbetalning.”

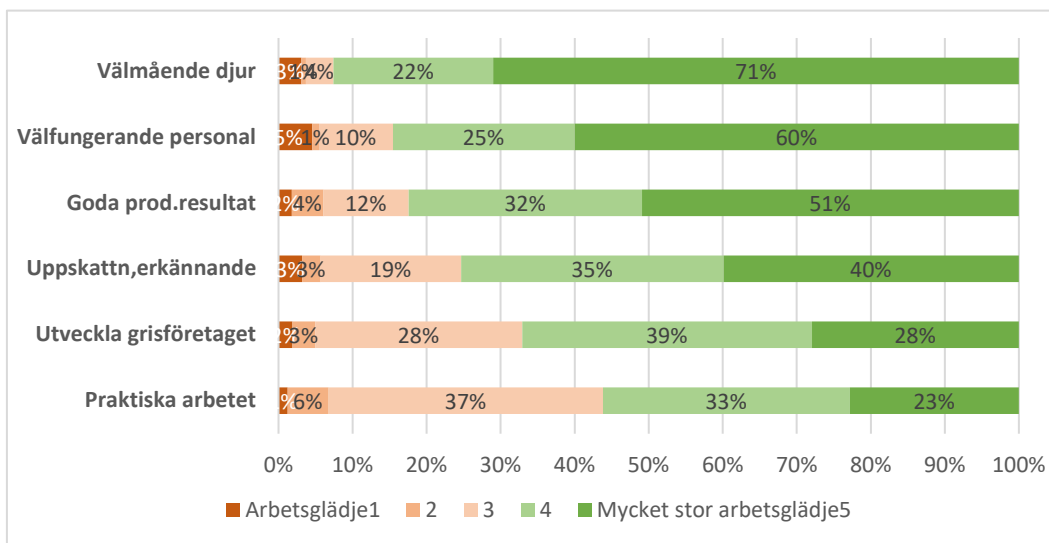
”Den nya aveln har gett oss en sämre arbetsmiljö och vi vågar inte längre ha ungdomar i stallarna.”

”Att hitta bra slakterier som är personliga och duktiga som vill hjälpa små grisproducenter att legoslakta, stycka och vacuum förpacka köttet.”

”Det är viktigare med signerade protokoll än hur djuren mår!”

Man beskrev också kommuners bristande förståelse för deras företag, besiktningsveterinärer som ”anmärker på allt”, bristande förståelse och värdesättande av naturlig och mer småskalig grisproduktion.

Vikten av att känna arbetsglädje kan inte nog understrykas och det finns många olika faktorer som kan bidra till detta. I det sista frågebatteriet handlade det om att gradera arbetsglädjen i en skala 1 – 5, där 5 angav mycket stor arbetsglädje, för ett antal faktorer : goda produktionsresultat, utvecklandet av grisföretaget, det praktiska arbetet med djuren, välmående djur, uppskattning och erkännande som grisföretagare samt välfungerande personal (för dem som de var aktuellt för). I figur 21 visas resultatet med sortering gjord i fallande ordning efter mest arbetsglädje.

Figur 21. Vad ger arbetsglädje? (n=158-165) (personal n=110)

I de fria kommentarerna, 22 stycken, talade man om glädjen när allt flyter på, djuren mår bra och ekonomin fungerar : *”Att vi tjänar pengar och att man har en fin produktion och att man tar hand om sina djur väl.”* , *” Arbetsglädjen ligger i att få umgås med mina grisar och veta att jag hjälper till att bevara en lantras som vi kommer att behöva igen.”* , *”När allt flyter på med friska och glada djur med kompetent personal så är det toppen.”*

Några levererade direkt till kund och kände stor glädje när det lokalproducerade köttet uppskattades av kunderna.

Slutligen kunde grisföretagarna skriva någon ytterligare kommentar om sina arbetsförhållande och det valde 50 personer att göra.

En dryg femtedel handlade om **ekonomi och bristande lönsamhet**: ” *Krävs krafttag från framförallt politiskt håll, myndigheter om de vill att det ska produceras griskött i Sverige* ” , ” *Vi måste tjäna pengar så vi kan betala av våra lån och få en vinst varje år.*” Bristande lönsamhet begränsar utvecklingen i branschen och hindrar nybyggnation, ”*Det behövs mer pengar i branschen om vi ska kunna fortsätta utvecklingsarbetet och bygga nytt. Och detta behövs inom 1-2 år*”. Flera tog också upp vikten av att kunna betala motsvarande industriarbetarlön till anställda; ” *Annars får vi ingen personal för lönerna är för låga inom lantbruket. Så dom stannar inte kvar.*”

Personalrelaterade kommentarer var också dominerande. Dels glädjen när man hade trogen personal: ” *Det är kul att driva denna typ av verksamhet när man har bra och trogen personal vilket jag haft under många år.*” men också frustrationen när personalen sviker, ” *Det är besvärande att behöva kontrollera allting i stort sett dagligen och hela tiden upptäcka saker som inte har blivit utförda av personalen*”. Någon upphör också med produktionen, ” *Barnen vill inte, och har inte hittat rätt personal*”.

Familjen betydelse och stöttning tydliggjordes i följande citat; ” *Är nöjd med att ha en familj omkring mej som ställer upp och hjälper till när egna krafter tryter.*” Andra påtalade den psykiska påfrestning av ansvar dygnet runt:”*Vilket innebär att man alltid har den yttersta jouden. Det är krävande.*”. Att dessutom få personer förstår arbetets art uttrycktes enligt följande: ”*Bundenheten med en komplext produktion och teknik som är svår att överblicka för utomstående.*”.

Småskalig produktion och förädling av råvaran lyftes fram av ett antal. Det handlade om att regelverket var dåligt anpassat till småskalig produktion, den dåliga ekonomin ” *Sedan är den dåliga ekonomin faktiskt en "katastrof" för utvecklingen av lokala livsmedel, nationell produktion av mat och framförallt av en god och naturlig djurhållning*” men också den stora glädjen.

Glädjen över friska välmående djur i utemiljö var påtaglig hos **eko-producenterna**: ”*Vi har Kravgrisar och dom är roliga å intressanta när de går på betet å grejar*” , ”*Det är roligt att föda upp ekologiska grisar*” , ”*Härligt arbete att hålla utegrisar.*” medans någon annan nämnde slitet som kompenseras av att ge grisen mer välbefinnande ”*Att ha KRAV-grisar ute är mycket slit och tufft, men samtidigt ger det grisen så mycket mer av välbefinnande och djurvälstånd.*”

Flera skrev om problem med **successionen**, när barnen inte vill fortsätta och att yngre generationer inte kommer att vara nöjda med nuvarande förhållande.

Slutligen ett positivt och energifullt citat:

”*Det är inspirerande och roligt att utveckla och lösa problem som uppstår.*”

5. Diskussion

Syftet med denna studie har varit att få en bild av hur arbetet i dagens svenska grisproduktion ser ut, sett ur företagarnas synvinkel. Hur upplever företagen arbetsmiljön i grisstallarna? Var finns det behov av nya lösningar, ny teknik, information etc.? Var finns det problem att arbeta med och hur ser de goda lösningarna ut? Genom att varva beskrivande statistik med företagarnas kommentarer, skapas en levande bild över situationen.

Trots den relativt låga svarsfrekvensen, kan det ändå konstateras att svaren speglar svensk svinproduktion väl, sett till besättningsstorlekarna för smågris- respektive slaktgrisproduktion. Möjligtvis har de mindre besättningarna något lägre representation.

Personlig skyddsutrustning brukar betraktas som en sista åtgärd, när man inte kan förebygga risker på annat sätt. Inom grisproduktionen föreligger fortfarande många situationer och miljöer där skyddsutrustning är nödvändigt. Det finns t.ex. en stor risk för gödselgasförgiftning i samband med utgödning i vaccumsystem. I olyckliga fall kan förhållandena leda till dödsfall. Ett sätt att förebygga allvarliga incidenter är att bära gaslarm vid dessa arbetsmoment. I denna undersökning var det endast 9% (3 av 34 med vaccumutgödning) som använde gaslarm. Någon skrev att man borde använda det, men att vederbörande inte hade märkt några symptom. Risken med svavelväteförgiftning är just att vid höga halter känner man ingen lukt och medvetlösheten kan komma omedelbart. Här finns ett stort informationsbehov att fylla, både om riskerna med gödselgaser samt möjligheten att använda sig av ett gaslarm.

Användning av andningsskydd tycks vara allmänt förekommande, när man bedömer sig behöva det. Däremot kan det finnas ett behov av utveckling av olika andningsskydd för att de ska upplevas som lättare att använda. Det nämndes problem med att ögonskydd/visir snabbt blir smutsiga i samband med högtryckstvätt. Nanoteknik, som bl. a. används till bilglas och vindrutor, skulle kunna användas även till att göra synfältet bättre i skyddsglasögon och andra ögonskydd för användning i dessa tuffa arbetsmiljöer.

Det omfattande arbetet med tvätt av stallavdelningar framhölls återkommande som ett mycket påfrestande arbete, men där en tvättrobot gjorde stor skillnad, både för

minskad tidsåtgång och förbättrad arbetsmiljö. Drygt en fjärdedel av studiens företag hade investerat i en tvättrobot.

Ytterligare en tung, smutsig och slitsam arbetsuppgift är vägning av slaktgrisar. Redan för omkring 15 år sedan beskrevs, i en pilotstudie (Geng, 2006), ett optiskt vägningssystem som innebar tidsbesparing, minskad dammexponering samt mindre ergonomisk belastning och ansågs vara en ”värdefull investering ur arbetsmiljö- och hälsosynpunkt”. I föreliggande undersökning angav sex företagare att de hade automatisk vägning. Ytterligare andra beskrev att de helt slutat med vägning p.g.a. påfrestningen och att de istället bedömde slaktmogna grisar med ”ögonmått”, men någon noterade också att detta inte var optimalt ur ett ekonomiskt perspektiv. På marknaden finns nu tekniska lösningar, både färdiga och under utveckling, som med hjälp av optik registrerar och beräknar vikten på djuren.

Stämpling i samband med utslaktning ansågs av flera utgöra ett stort riskmoment. Stämpling och tatuering upplevdes som ”stenålder”. Någon annan ifrågasatte också systemet med tatuering och förordade istället chipmärkning vid födseln som en modern och enklare metod.

Mer än hälften av studiens deltagare önskade nyutveckling av tekniska lösningar inom utgödsling/tvätt/halm samt skötsel. Det handlade om bättre ergonomiska lösningar för olika typer av utrustning som används, allt från tandslipar till gödselskrapor, grindhandtagens utformning och märkningsutrustning. Diskussionen känns igen från Lunner Kolstrups studie (2011) om storskalig grisproduktion och inte mycket verkar ha hänt. Gödselskrapning av boxar upplevdes av många som tråkigt och tröttsamt. En svensk teknisk innovation finns på marknaden, med boxgolv som roterar med vissa förprogrammerade intervall och därmed minimerar tiden för manuell skrapning. Ytterligare en fördel som förs fram är en reducerad ammoniaknivå i stallet. För närvarande pågår ett forskningsprojekt för ytterligare utveckling av konceptet inom grisproduktionen (Moving Floor 2023).

En teknisk lösning som både underlättar arbetet och minskar exponering för damm är automatisk halmning. I Jordbruksverkets rapport *Framtidens slaktvinsstall* (Jordbruksverket 2018a), är automatisk halmning en funktion som rekommenderas vid nybyggnation, men som i rapporten väljs bort av kostnadsskäl. Ytterligare funktioner som valdes bort p.g.a. höga kostnader, men som hade varit bra för arbetsmiljön var ”högtryckskylning” (dimbildning via tilluft som medför kylning och kan användas för dammbindning och blötläggning inför tvätt), golvventilation i kulvert kombinerat med luftrenare för ammoniak samt ett mer avancerat utlastningsrum för smidigare och snabbare utlastning. Noterbart var att i det s.k. framtidsstallet skulle vägning ske med traditionell slaktgrismått; ett arbetsmoment

som betraktas som krävande och slitigt. Detta visar att det finns tekniska lösningar som skulle verka främjande för arbetsmiljön, men att lönsamheten inte bär dessa investeringar. I föreliggande studie var det endast ett företag som uppgav att man hade automatik för halmning i boxar.

Påfallande ofta förekom kommentarer om aggressiva suggor, att avelsmaterialet har förändrats med mer oroliga djur. Det bör vara möjligt att selektera för minskad aggressivitet och det är kanske något som behöver uppmärksammas mer inom avelsarbetet. I Jordbruksverkets rapport om Framtidens smågrisstall (Jordbruksverket 2018 c) valdes en grisningsbox, där skötaren lätt kliver över boxväggar med grindar som skyddar mot suggorna med tanke på eventuella aggressiva incidenter.

Företagare i studien påtalade risken med att grisbranschen i Sverige riskerar att bli för liten, med möjliga konsekvenser för t.ex. tillgång till rådgivning, forskning, utveckling, allmän kunskap om näringens förutsättningar o.s.v. Det påpekades också att det är viktigt att verka för nya företag och att fler unga människor kommer in i branschen. Utvecklingen av grisföretagen hindras även av svårigheten att få personal. Oron för ekonomin och bristande lönsamhet, samt rädsla för djurrättsaktivisters aktiviteter var det som bekymrade mest. Lönsamheten är inte minst viktig för att kunna betala löner på en nivå som får personal att stanna kvar. Ekonomiska resurser kan vara en starkt begränsande faktor för större arbetsmiljöinvesteringar, där man kunde önska att det fanns möjligheter att få investeringsbidrag, i likhet med det som fanns på 90-talet med dåvarande Arbetslivsfonden (Lundqvist, 1996).

I olika former av media syns då och då negativa beskrivningar av den djurhållande livsmedelsproduktionen, vilket upplevdes som ”jobbigt” av en del av företagarna. Den helt dominerande upplevelsen av genuin arbetsglädje bland företagarna, var den de känner av att se sina djur välmående och friska.

Sammanfattningsvis framgår det att det finns en stor potential för utveckling av olika tekniska lösningar både i stort och smått. Begränsningen ligger troligtvis i bristande lönsamhet för producenterna och att det är en krympande näring i Sverige, om inte den antagna Livsmedelsstrategin, i sitt omtag, ser till att på riktigt verka för en ökad produktion i Sverige.

Referenser

- Adriansson Sandberg, E. (2019). Debatt: Ett hållbart arbetsliv för alla – även grisskötare. *Land Lantbruk*, 13 November.
<https://www.landlantbruk.se/debatt/ett-hallbart-arbetsliv-for-allaaven-grisskotare/>
- Alstermark, C. (2019). Grisskötare blir oftare lungsjuka. *Kommunalarbetaren*, 15 Augusti. <https://ka.se/2019/08/15/grisskotare-blir-oftare-lungsjuka/>
- Alwall Svennefelt, C & Lundqvist, P. (2011). Barn och ungdomars säkra arbete (BUSA) - råd för medverkan i arbetet på häst-, gris- & mjölkgården. Institutionen för arbetsvetenskap, ekonomi och miljöpsykologi. LTJ-fakulteten. Sveriges lantbruksuniversitet (SLU). Rapport 2011:10. Alnarp.
https://pub.epsilon.slu.se/8027/1/alwall_svennefelt_et_al_110404.pdf
- Arbetsmiljöverket. (2008). Arbete med djur. Föreskrift AFS 2008:17. Stockholm.
<https://www.av.se/globalassets/filer/publikationer/foreskrifter/arbete-med-djur-foreskrifter-afs2008-17.pdf>
- Benfalk, C et al. (2005). Grisuppfödning – tekniker från gris till kotlett. JTI. Institutet för jordbruks- och miljöteknik. JTI Informerar nr 110. Uppsala.
<http://ri.diva.portal.org/smash/get/diva2:959369/FULLTEXT01.pdf>
- Geng, Q.(2006). Bullerdos och arbetsförbrukning vid vägning med optisk våg i grisstall. JTI – Institutet för jordbruks- och miljöteknik, Uppsala.
- Gustafsson, B & Lundqvist, P. (2003). Work Environment Issues in Swine Production. XXX CIOSTA-CIGR V Congress "Management and Technology Applications to Empower Agriculture and Agro-Food Systems", Turin, Italy. September 22-24 2003. Proceedings pp 941 - 953. University of Turin, Italy.
- Göransson, E. & Lundqvist, P. (2018). Företagare inom de gröna näringarna i Nordvästra Skåne – framtidstro och tillväxt. Institutionen för arbetsvetenskap, ekonomi och miljöpsykologi. LTVfakulteten. Sveriges lantbruksuniversitet (SLU). Rapport 2018:9. Alnarp.
https://pub.epsilon.slu.se/16442/7/goransson_e_lundqvist_p_191119.pdf
- Hedelin AS, et al. (2016). Comparing human respiratory adverse effects after acute exposure to particulate matter in conventional and particle-reduced swine building environments *Occupational and Environmental Medicine* 2016;73: 648-655. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/27378812/>
- Jordbruksverket.(2018a). Framtidens slaktsvinsstall. Nollvision för användning av antibiotika. Rapport 2018:2. Jönköping.
https://www2.jordbruksverket.se/download/18.29f2c2f51624fb1736d20533/1521794885673/ra18_2.pdf
- Jordbruksverket. (2018b). Framtidens smågrisstall. Nollvision för användning av antibiotika. Rapport 2018:3. Jönköping
https://www2.jordbruksverket.se/download/18.29f2c2f51624fb1736d20a5f/1521795237522/ra18_3.pdf

- Jordbruksverket. (2018c). Framtidens smågrisstall. HKScan. Rapport 2018:4. Jönköping.
https://www2.jordbruksverket.se/download/18.29f2c2f51624fb1736d20e22/1521795471804/ra18_4.pdf
- Jordbruksverket (2022). Lantbrukets djur i juni 2022. JO01003, Jönköping.
- Kolstrup, C. (2008). Work environment and health among Swedish livestock workers. *Acta Universitatis agriculturae Sueciae*, nr 2008:43.
http://pub.epsilon.slu.se/1758/1/Kappa_C_Kolstrup_Epsilon.pdf
- Livsmedelsföretagen (2018). Arbetskrafts- och kompetensbehov i livsmedelssektorn 2018. Rapport. Högskolan Kristianstad. Kristianstad.
<https://www.hkr.se/contentassets/4880eba02e6d4ca6b8ff6747e9f6f8ec/arbetskrafts-och-kompetensstudie-inom-livsmedelssektorn-2018.pdf>
- Lundqvist, P. (2002a). Hur får man personalen att trivas inom grisproduktionen? Starta med dig själv, fortsatt med mål och rekrytering. *Svensk Gris*. Nr 9 sid 8-9.
- Lundqvist, P. (2002b). Hur får man personalen att trivas inom grisproduktionen? Ta väl hand om din nyanställda personal. *Svensk Gris*. Nr 10 sid 8-9.
- Lundqvist, P. 1996. Arbetslivsutveckling inom lantbruk och trädgårdsnäring. Uppföljning av Arbetslivsfondens och företagets satsningar. Sveriges lantbruksuniversitet. Institutionen för jordbrukets biosystem och teknologi, Specialmeddelande 223. Lund.
- Lundqvist, P & Nilsson, U. (2012). Människan i ekologisk produktion - perspektiven år 2002. Institutionen för arbetsvetenskap, ekonomi och miljöpsykologi. LTJ-fakulteten. Sveriges lantbruksuniversitet (SLU).Rapport 2012:11. Alnarp.
https://pub.epsilon.slu.se/8903/41/Lundqvist_et_al_120524.pdf
- Lunner Kolstrup, C. (2011). Storskalig grisproduktion – framtidens arbetsplats? Institutionen för arbetsvetenskap, ekonomi och miljöpsykologi. LTJ-fakulteten. Sveriges lantbruksuniversitet (SLU).Rapport 2011:29. Alnarp.
https://pub.epsilon.slu.se/8342/1/Kolstrup_CL_110929.pdf
- Moving Floor AB (2023). Moving Floor grisbox.
<https://www.movingfloor.se/sv/grisbox/> [2023-02-10]
- Netigate (2021). Netigate – enkätverktyg. Netigate AB, Stockholm
<https://success.netigate.net/sv/> [2022-12-10]
- Prevent (2021). Checklista Lantbruk – Gris.
<https://checklists.prevent.se/checklist/answer/137> [2023-01-17]
- Salomon, E. et al. (2005). Ekogrisar i hydda eller stall – så påverkas djur, bonde och miljö. JTI. Institutet för jordbruks- och miljöteknik. JTI Informerar nr 111. Uppsala. <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:959368/FULLTEXT01.pdf>
- Stål, M & Englund, J-E. (2005). Gender Difference in Prevalence of Upper Extremity Musculoskeletal Symptoms among Swedish Pig Farmers. *Journal of Agricultural Safety and Health* 11(1): 7–17.
<https://elibrary.asabe.org/pdfviewer.asp?param1=s:/8y9u8/q8qu/tq9q/5tv/J/zIGGL/HH/H/zq8xIPI.5tv¶m2=J/HP/IGIG¶m3=HPK.KN.IJM.NP¶m4=17893>

SCIENCE AND
EDUCATION **FOR**
SUSTAINABLE
LIFE